

Лазоренко Олена Олександрівна**Lazorenko Olena,**

канд. філософ. наук,

старший наук. співробітник відділу соціальної філософії,

Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0001-9983-2840

Чала Ніна Дмитрівна**Chala Nina,**

д-р держ. упр., проф.,

професор кафедри маркетингу та управління бізнесом,

Національний університет «Києво-Могилянська Академія»,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-0356-9003

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ТА ЕКОНОМІЦІ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС

За останні п'ять років Україна зіткнулася з низкою геополітичних викликів, які суттєво вплинули на становище жінок у різних сферах. По-перше, це – пандемія COVID-19. Згідно з оцінками Центру економічної стратегії, внаслідок пандемії вразливими стали 58 % усіх зайнятих жінок, або 4,4 млн українок [1]. По-друге, повномасштабне російське вторгнення в Україну в 2022 р., адже повномасштабна війна значно погіршила ситуацію, призвівши до гуманітарної та соціо-економічної криз, включаючи вимушену міграцію та зростання безробіття серед жінок. По-третє, це – інформаційні та кібернетичні війни, які призвели до посилення інформаційних атак і кіберзагроз. Це створило додаткові труднощі для жінок у цифровому просторі, особливо в контексті доступу до правдивої інформації та захисту персональних даних. Ці фактори комплексно вплинули на життя жінок в Україні, підкреслюючи необхідність проведення всебічного аналізу та розробки стратегій для підтримки їхніх прав і можливостей у сучасних умовах в країні.

Актуальність представленої дослідження зумовлена двома ключовими чинниками: активним просуванням України до реалізації євроінтеграційних прагнень та затяжною гарячою фазою військових дій. Повномасштабна війна рф суттєво вплинула на ринок праці України. Навесні 2022 р. різко зросли рівні безробіття та кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), понад 53 % з яких – жінки та діти. Майже 47 % жінок зазнали повної або часткової втрати місячного доходу [2]. У 2023 р. Конфедерація роботодавців України повідомила, що країна втратила приблизно 30 % робочої сили через загибель, еміграцію та мобілізацію до Збройних сил, основна частина яких складається з чоловіків [3]. Упродовж 2024 р. спостерігалось зростання участі жінок у традиційно чоловічих професіях, що, своєю чергою, вплинуло на сектор навчання та освіти дорослих.

Оскільки ЄС має системну політику у сфері гендерної рівності, євроінтеграційні прагнення України були підтверджені низкою важливих законодавчих змін. Зокрема, це – «Стратегія впровадження гендерної рівності в освіті до 2030 року», схвалена у грудні 2022 р., та «Стратегія зменшення гендерного розриву в оплаті праці», прийнята у вересні 2023 р. Важливим кроком також стала ратифікація Стамбульської конвенції у червні 2022 р.

Переговорні рамки між ЄС та Україною складаються з чотирьох структурних частин: керівних принципів, змістової частини, переговорних процедур і додатків. Переговорною рамкою ЄС визначено 6 тематичних кластерів та 36 переговорних розділів. Українським урядом влітку 2024 р. затверджено інфраструктуру щодо забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу [4]. Визначено 36 робочих

(переговорних) груп з підготовки позицій України під час переговорів з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про вступ України до Європейського Союзу. Проблематики економіки та навчання, освіти входять до одного кластеру «Компетенцій та інклюзивного зростання», підкреслюючи необхідність дослідження стану жінок у навчанні та освіті дорослих, й їхньої ролі в процесі відновлення економіки у контексті європейської інтеграції України.

Взаємозв'язок освіти, навчання та економіки відображено в Індексі продуктивних можливостей (англ. Productive capacities index, (PCI), розробленому конференцією ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) у 2021 р. [5]. Інтегральний індекс PCI складається з наступних категорій: інформаційні та комунікаційні технології, структурні зміни, природний капітал, людський капітал, енергетика, транспорт, приватний сектор та установи. За рівнем розвитку людського капіталу Україна посідає 65 місце рейтингу; в Індексі людський капітал охоплює освіту, навички та стан здоров'я населення, а також загальну інтеграцію досліджень і розробок у структуру суспільства через кількість дослідників і витрати на дослідницьку діяльність. Гендерний вимір відображає коефіцієнт народжуваності, який при кожному збільшенні знижує оцінку людського капіталу. Цей показник людського капіталу є вищим загального показника України в Індексі за продуктивними можливостями, де у нас лише – 81 місце рейтингу (загально охоплено 193 країни).

Питання доступу жінок до навчання та освіти дорослих стало предметом аналізу у кількох експертних дослідженнях авторок у 2018 р., 2020 р. та 2022 р. [6, 7]. Останні дослідження висвітлюють позитивні зміни, такі як: впровадження програм, що підвищують гендерну чутливість та усувають упередження на різних рівнях освіти, тренінги для вчителів із питань гендерної рівності та прав людини, створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища для жінок і дівчат, а також розширення доступу до нових професій, зокрема у STEM-галузях та цифровій грамотності. Ми вважаємо, що технічні та інженерні програми повинні також містити гуманітарні елементи, що відображають ціннісні аспекти.

Жінки та чоловіки стикаються з різними бар'єрами у доступі до навчання та освіти дорослих. Наші попередні дослідження вказують, що економічна недоступність є однією з головних перешкод, адже вартість програм і відсутність державної або місцевої підтримки обмежують можливості для навчання. У поточному контексті повномасштабної війни, ще однією суттєвою проблемою стали обмеження, які накладає воєнний стан в Україні, а також постійні повітряні тривоги, відсутність електроенергії та доступу до інтернету. Сукупність цих проблем особливо позначається на жінках, які вже мають високий рівень зайнятості через роботу та сімейні обов'язки. Такі умови створюють додаткові бар'єри для доступу до навчання та освіти дорослих для певних груп жінок і чоловіків.

Частина освітніх ініціатив, спрямованих на розвиток людського капіталу, фінансуватиметься через програму Ukraine Facility на 2024–2027 рр. з бюджетом 50 млрд євро, яка включає підтримку державного бюджету, інвестицій та реформ. Однак важливі аспекти, такі як вища освіта та навчання дорослих, залишаються поза межами цього плану. Проблеми підтримки наукових досліджень також не отримали належного фінансування у рамках цієї програми.

За даними Державної служби статистики України, у 2021 р. рівень економічної активності жінок в Україні становив 56 % порівняно з 68,5 % для чоловіків. У 2023 р. Україна піднялася на три позиції у Глобальному рейтингу гендерного розриву (Global Gender Gap Index), поліпшивши показники участі жінок в економіці, проте залишаються проблеми у складових «Участь у робочій силі» (Labour-force participation rate) та «Зароблений дохід» (Estimated earned income). Найбільше жінки зайняті у сфері «Освіта» – 76,57 % зайнятих у сфері; «Здоров'я та догляд» – 77,70 % зайнятих у сфері; «Журналістика, Інформація, соціальні комунікації» – 73,04 %; «Бізнес і право» – 59,16 % зайнятих у сфері.

Недостатнє представництво жіноцтва у сфері інформаційних технологій (ІТ) – 17,46 % зайнятих у сфері.

У сфері підприємництва жінки продовжують домінувати серед засновників малого бізнесу, тоді як середній та великий бізнес частіше очолюють чоловіки. Підтримка жіночого підприємництва здійснюється на рівні держави, місцевої влади та громадських організацій. За даними Міністерства економіки України, у 2023 р. 56 % нових бізнесів були засновані жінками, а серед отримувачів урядових грантів за програмою «Власна справа» 55 % становили жінки, а також 48 % жінок – серед грантерів на ветеранський бізнес [8].

Таким чином, важливу роль має врахування результатів вищенаведених геополітичних викликів під час адвокації членства України в ЄС, переговори про яке розпочалися у 2024 р., незважаючи на триваючу повномасштабну агресію РФ проти нашої країни. Повоєнна відбудова та розвиток країни можливий за умов завершення війни, впровадження інновацій в економіку, політичної свободи, що базується на демократичних цінностях, формування простору рівних можливостей та інклюзивності у навчанні та освіті дорослих. А для цього потрібно постійно підвищувати кваліфікацію та вдосконалювати професійні навички; розвивати різні форми громадської взаємодії, зважаючи на те, що жінки та чоловіки мають різні навчальні траєкторії та потреби.

Список використаних джерел:

1. Юзьків В., Сахно Г., Кобернік О. Ринок праці після коронакризи: які професійні навички будуть потрібні жінкам? Центр економічної стратегії. 2021. URL: <https://ces.org.ua/labor-market-covid-and-women/>
2. IOM Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey – Round 12. 23 January 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/iom-ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-23-january-2023-enuk>
3. Конфедерація роботодавців України. Жінки все частіше працюють на «чоловічих» посадах через дефіцит працівників на підприємствах. 2023. URL: <https://employers.org.ua/news/id2561>
4. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2024 № 987. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-perehovornoho-protsesu-pro-vstupukrainy-a987>
5. UNCAD. Productive Capacities Index. URL: <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>
6. Лазоренко О. О., Чала Н. Д., Гомілко О. Є., Кожина А. В. Навчальні потреби жінок в Україні : аналітич. звіт дослідження. Київ : Наукова думка, 2020. 102 с. URL: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/brochure>
7. Лазоренко О. О., Чала Н. Д. Щодо проблематики навчання та освіти дорослих у контексті набуття Україною членства у ЄС : аналіт. записка. Зальцбург – Київ. ГО «Жіноча Професійна Ліга», 2022. 27 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23933>
8. Лазоренко Олена, Чала Ніна. Аналітичний огляд стану жінок у сферах освіти, навчання та економіки в Україні у перспективі членства в ЄС. ГО «Жіноча Професійна Ліга». Київ, 2024. 60 с. URL: <https://communitylpw.wixsite.com/publish/policy-paper-2024>